

dr. Matija Ogrin

KAPUCIN VIKTORIN KRANJSKI IN DUHOVNI BOJ UMIRAJOČIH

Povzetek

Članek predstavi doslej neznanega kapucinskega patra Viktorina Kranjskega (1715–1790). Za njim se je ohranil manjši rokopis v slovenščini in nemščini, namenjen spremljanju umirajočih. Rokopis je datiran 1773 in predstavlja najstarejše ohranjeno slovensko rokopisno besedilo, namenjeno duhovni pomoči umirajočim. Besedila v rokopisu so drugačna od primerljivih slovenskih besedil za pomoč umirajočim iz 17. in 18. stoletja; verjetno izhajajo iz starejšega izročila manjših bratov. Besedila so razvrščena od molitev po prejemu zakramentov glede na stopnjevanje bolezni do prošenj za zedinjenje z Božjo voljo, klicanja svetnikov in Matere Božje in darovanja Kristusu. Vsa molitvena besedila močno navdaja misel na trpečega Kristusa in češčenje njegovih svetih ran kot vira milosti za umirajočega. Rokopis vsebuje tudi dva seznama simptomov bližnje smrti in agonije v latinščini. Glede na te simptome je verjetno pater Viktorin izbiral besedila, ob katerih je umirajoči bojeval svoj poslednji spoprijem za ohranitev upanja in vere v božjo milost.

CAPUCHIN FRIAR VICTORIN OF KRANJ AND THE SPIRITUAL STRUGGLE OF A DYING PERSON

Abstract

The article presents the hitherto unknown Slovenian Capuchin Father Victorin of Kranj (1715–1790). A manuscript in small octavo in Slovenian and German has been preserved behind him, intended for accompanying and assistance of the dying. The manuscript is dated 1773 and represents the oldest Slovenian manuscript text intended for spiritual help to the patients in their last struggle. The texts in the manuscript differ from comparable Slovenian texts of this kind from the 17th and 18th centuries. They are probably derived from the older tradition of the Friars Minor. The texts range from prayers after receiving the sacraments, according to the escalation of the disease to prayers for union with God's will, the invocation of the saints and the Virgin Mary, and offerings to Christ. All the prayer texts are strongly inspired by the spirituality of the suffering Christ and the worship of his holy wounds as a source of grace for the dying. The manuscript also contains two

lists of symptoms of imminent death and agony in Latin. Given these symptoms, it is probable that Father Victorin chose the texts according to which the dying man fought his last struggle to preserve hope and faith in God's grace.

PATER VIKTORIN

V Arhivu Slovenije je po poteh neznane sreče, ki krmari usode starih spisov, do naših časov došel in se ohranil rokopis, ki je prelepo zrcalo kapucinske baročne duhovnosti, pa tudi izkaz njihovega pomembnega socialnega in pastoralnega dela: spremljanja hudo bolnih in umirajočih. Rokopis ima naslov *Libell(us) Conscript(us) Infirmoru(m) Ad Vsum Patris Victorini Crainburg(ensi) Capucini 1773* – Knjižica, napisana umirajočim, za rabo patra Viktorina Kranjskega, kapucina, 1773.¹¹⁷

V rokopis je pater Viktorin zapisal molitve in premišljevanja, s katerimi je po duhovnem izročilu kapucinov spremljal bolne in umirajoče v uri največje preizkušnje. V vsej knjigi ni prav nobenega besedila, namenjenega molitvi za mrtve, sploh ničesar, kar bi bilo povezano z opraviлом za pokojnim. Celotna knjižica je namenjena spremljanju živih v njihovem zadnjem boju, besedila so razporejena glede na razne stopnje napredovanja bolezni, trpljenja in agonije. Napisana so v slovenščini in nemščini, obeh deželnih jezikih. H komur so ga poklicali, tja je pater Viktorin, kakor mnogi drugi patri, šel in nesel seboj svojo drobno knjigo – da je iz nje bolniku v skrajni stiski stregel roso nebeške tolažbe.

Toda kdo je bil ta pater? Kakor o večini kapucinov imamo tudi o njem zelo skope podatke, ki jih lahko strnemo v kratek biogram.

Pater Viktorin se je rodil v Kranju dne 6. januarja 1715 s krstnim imenom Baltazar Farger materi Mariji Ani in očetu Luki Fargerju.¹¹⁸ V krstni knjigi je oče Luka imenovan *dominus*, torej je bil meščan, krstni vpis pa izstopa po navedbi, da je bil eden od botrov *tedanji kranjski kaplan* Matija Jožef Jenzen. Družina s primkom Farger se omenja med manjšimi kranjskimi trgovci.¹¹⁹

Kapucinski mortuarij navaja, da je pater Viktorin Kranjski, pridigar, živel v redu 56 let in da je umrl 18. avgusta 1790;¹²⁰ ta vir kot patrovo krstni priimek

¹¹⁷ Arhiv Republike Slovenije, SI AS 1073, Zbirka rokopisov, 28r. Črke v okroglih oklepajih pomenijo razvezane okrajšave ali brevigrave.

¹¹⁸ Prim. NŠAL, Krstna matična knjiga župnije Kranj 1703–1720, str. 634. Zapis datuma je nekoliko težaven, lahko bi bil tudi 5. januar, verjetneje 6. (Hvala Blažu Otrinu, ki mi je posredoval sliko vira s krstnim vpisom, ko je bil NŠAL zaprt.)

¹¹⁹ Žontar, *Zgodovina mesta Kranj*, str. 248.

¹²⁰ *Nekrologij slovenskih kapucinov*, str. 235 (vpis za 18. avgust – spomin na pokojne patre, ki so umrli na ta dan; hvala p. Metodu Benediku za posredovanje podatkov). Ta vir navaja kot patrovo starost ob smrti 77 let; dejansko: 75 let. Podatek o rojstvu je bil že ob vstopu v red, razumljivo, lahko nezanesljiv. Trdno pa se lahko zanesemo na podatek kapucinskih virov o dobi patrovega redovnega življenja – 56 let.

navaja obliko Fargar, kar je le pisna inačica istega priimka.¹²¹ Glede na podatke o redovniški dobi je pater Viktorin leta 1734 star 19 let vstopil v kapucinski red. Opravil je sedemletni filozofski in teološki študij, med tem je v Gornjem Gradu prejel nižje redove: dne 19. julija 1739 je prejel subdiakonot, 19. septembra istega leta pa je postal diakon; v duhovnika je bil posvečen 12. marca 1740.¹²² Po končani teološki formaciji je od redovnih predstojnikov prejel licenco pridigarja. V letih okrog 1757 je kot pridigar deloval v kapucinskem samostanu v Krškem.¹²³ Po 56 letih redovnega življenja je v starosti 75 let umrl, kot navaja redovni *Nekrologij*, dne 18. avgusta 1790 v kapucinskem samostanu v Ljubljani.

To je vse, kar vemo o njem. Predstojniki so ga pošiljali, kakor druge brate, iz samostana v samostan – in prav verjetno je deloval tudi v Škofji Loki, dokaza za to pa kapucinski viri ne nudijo. V red je vstopil, ko je bila baročna kultura na Slovenskem še na vrhuncu, v letu, ko so za *Škofjeloški pasijon* izdelali dodaten prizor – podobo pekla z nastopom pogubljene duše; in ni izključeno, da je pri uprizarjanju pasijona pozneje sodeloval. Toda največ je za nas vredno to, kar iz njegovega življenja še zdaj realno obstaja: da se nam je izmed mnogih pridig in drugih besedil, ki jih je v 56 letih redovniškega življenja napisal, ohranilo vsaj eno – rokopis, ki prihaja do nas kakor biser na njivi iz evangelijske prilike.

ROKOPIS

Rokopis, v naslovu datiran leta 1773, je najstarejše ohranjeno rokopisno besedilo za spremljanje hudo bolnih in umirajočih. Sestavljata ga slovenski in nemški del, oba enake vsebine in prvotno enakega obsega. Pater je lastnoročno paginiral strani v slovenskem besedilu od 1 do 48, nato enako v nemškem. Vsebuje molitve, ki so jih umirajoči ali domači molili s patrom ob prejemu zakramentov in ob raznih stopnjah napredovanja bolezni. Na uvodnem listu so v nemščini in latinščini podani opisi simptomov osebe, ki se ji bliža smrt.

¹²¹ Ta sicer redek priimek se v štirih pisnih inačicah Farger, Fargar, Forger in Forgar pojavlja v več sočasnih virih. V terezijanskem popisu prebivalcev Kranja v letu 1754 sta navedena cerkovnik Janez Forger z družino in meščan Anton Forgar z družino; med njegovimi otroki je naveden tudi 5-letni sin Franc (Svetina, Prebivalci Kranja, str. 274, 279). Omenjeni sin Antona Forgarja je postal duhovnik, *Šematizem* ga pozna pod imenom Frančišek Fargar, rojen leta 1748 v Kranju, ki je deloval na Igu, v Rovtah, na Čemšeniku in na Dobrem polju, kjer je umrl 1815; Pokorn navaja, da je bil »izvrsten govornik, četudi je bil slabotnega telesa in imel dobre zmožnosti« (Pokorn, *Šematizem duhovnikov*, str. 29). S tem je, celo za isto osebo, izpričana variantna pisna podoba tega priimka v sočasnih virih. (Hvala Borisu Golcu za presojo podatkov.)

¹²² Volčjak, *Ordinacijska protokola Ljubljanske (nad)škofije*, str. 143, 144, 147.

¹²³ Glej kroniko Kapucinskega samostana v Krškem, 1757. Tega leta so samostansko kroniko začeli pisati in prvi zapis je zato daljše posvetilno besedilo Brezmadežni, ki ji je bila stoletje prej posvečena tudi samostanska cerkev (hvala Moniki Deželak Trojar za branje latinskega besedila); na koncu je med drugimi patri krškega samostana podpisan tudi *Victorinus Crainburgensis, concionator* – pridigar (Benedik, Kralj: *Kapucini na Slovenskem*, str. 427–428).

Uvodni bifolij z naslovom in letnico 1773 ter zadnji snopič v rokopisu sta bila dodana ob vezavi. Osrednji del rokopisa s slovenskimi in nemškimi besedili je starejši: prepoznamo nedvomno isto roko, vendar dosti mlajšo. Glavnina knjige (vse, razen datiranega uvodnega lista) bi bila torej lahko napisana že kmalu po koncu patrove teološke formacije in pridobitve licence za pridigarja, t.j. po letu 1740. Pravopis slovenskega besedila je značilno redovniški: po lastni konvenciji deloma prirejena raba bohoričice, mestoma še s skupino *sch* za zapisovanje /š/ in /ž/ in z baročnim *j* (*S: Krjsh; S: krj*), črka *j* skladno z neolatinsko kulturo služi tudi zapisovanju glasu /i/ (*na kaj sa eno vjsho ozhesh*). Pater Viktorin je tekoče uporabljal tudi številne latinske abreviature (*Pafsionis Xti*) in brevigrafe.

Na sam konec knjige, t.j. na str. 48 nemškega dela, je pater Viktorin precej pozno, že z zelo tresočo roko (najverjetneje še po letu 1773), dopisal razdelek z naslovom *Si Agonizans perseverat diviti(us)* – Če umirajoči zelo dolgo umira, ki obsega sedem ohranjenih strani v nemščini, nekaj besedila pa manjka, ker je na

Rokopis patra Viktorina: *Libellus Conscriptus Infirmorum Ad Vsum Patris Victorini Crainburgensi Capucini* 1773. Arhiv Republike Slovenije, Zbirka rokopisov 1073 28r.

koncu rokopisa več kot 10 listov izrezanih. Uvodni opis znakov bolnikove agonije na fol. 1v se konča z opombo: *Reliqua vide ex altera parte* – Preostale znake glej v drugem delu. Vendar omenjenega drugega dela opisa simptomov ni več, nahajal se je verjetno na koncu rokopisa, kjer so listi izrezani.

Glede na to, da je pater Viktorin umrl leta 1790 v Ljubljani, je rokopis skoraj gotovo ostal v tamkajšnjem kapucinskem samostanu. Ob razpustitvi ljubljanskega samostana in uničenju knjižnice pod Napoleonom se je kot edini (meni) znani rokopis srečno ohranil in prispel v Kranjski deželni muzej ter njegove naslednike.

Vprašanje geneze besedil v tej rokopisni knjigi naj za zdaj ostane odprto. Verjetno je precej zahtevno. V slovenski slovstveni zgodovini je rokopis Patra Viktorina nemara četrto ohranjeno delo, posebej namenjeno spremljanju umirajočih. Najstarejše ohranjeno besedilo v slovenščini te vrste je priročnik znamenitega kanonika Matije Kastelca (1682);¹²⁴ drugo delo pripisuje Monika Deželak Trojar Jerneju Basarju kot predstojniku Bratovščine Kristusovega smrtnega boja (1735);¹²⁵ tretje tovrstno slovensko besedilo najdemo v izjemno lepih poglavjih, namenjenih podeljevanju zakramentov v sicer trojezični knjigi *Vade mecum piorum sacerdotum* (1771), ki jo je izdala jezuitska kongregacija Marije Brezmadežne.¹²⁶

Besedilo patra Viktorina Kranjskega je od vseh teh drugačno in neodvisno; s posameznimi besednimi zvezami spominja na jezuitski *Vade mecum*. Toda za vsa ta štiri slovenska besedila je gotovo, da so le novoveški prevodi ali priredbe precej starejših latinskih besedil in bi bilo njihovo genezo treba iskati v izvornih duhovnih tradicijah. Za zdaj domnevamo le, da je skrb za bolnike kot ena od kapucinskih dejavnosti potekala po nekih redovnih smernicah ali stalnicah, ki morda potekajo še iz frančiškanskega srednjeveškega korpusa molitev za umirajoče in so postopoma prešle v ljudske jezike. V prihodnje bo treba preučiti rokopis patra Viktorina v razmerju do teh virov.

KAPUCIN OB SMRTNI POSTELJI ...

Razpored vsebine v rokopisu bi najbolje ocenil kateri od patrov kapucinov – toda že laiku je po naslovih in zvrsti molitev razvidno, da so razporejene na več stopenj glede na stanje bolnika in njegovo postopno pripravo na poslednjo uro. Naslov rokopisa sicer pravi, da je knjiga namenjena *infirmis*, bolnikom; toda te besede so bile napisane v času, ko je bolezen večidel pomenila le začetek priho-

¹²⁴ To so Kastelčeve *Bratovske buqvice s. roshenkranza*, zlasti v drugi izdaji, kjer jim je pridružil obsežen molitvenik za duhovno oskrbo umirajočih, *Modus juvandi agonizantes*.

¹²⁵ *Pomuzh shivim, umirejeshim*. Prim. Deželak Trojar, Basar Jernej.

¹²⁶ *Vade mecum piorum sacerdotum*, zlasti str. 401–415. Zgodovina knjige in knjigarstva na Slovenskem ne upošteva, da so bile baročne bratovščine mdr. pomembne izdajateljske ustanove, saj so za svoje člane določeno knjigo naročile, organizirale tisk in odkupile celotno naklado. Nekaj drobtin o tem Ogrin, Bratovščinske iskre.

da smrti. Bolniki, ki jih je obiskoval pater Viktorin, so bili *umirajoči*: osebe, ki so dočakale trenutek, ko slehernik do skrajne stopnje izkuša končno posledico izvirnega greha: propad in smrt. Osebe na poti pred nami.

Slovensko besedilo se začne na strani 1 z naslovom *Post com(m)unionem – Po obhajilu*, kar pomeni, da je pater z bolnikom že opravil spoved in mu podelil sveto popotnico. Prva molitev na strani je *Duša Kristusova, posveti me*; tu imamo enega njenih starejših zapisov v slovenščini. Sledi niz molitev po prejemu zakramentov, ki nam od drugod niso znane in zelo verjetno izvirajo iz kapucinske tradicije.

Skupna značilnost skoraj vseh teh molitev je močna osredinjenost na Kristusa – na zasluženje njegovega križa in svetih ran. Po prejemu zakramentov je pater z bolnikom molil.¹²⁷

»Tvoje svete rane nej bodejo moja špiža, s katero bodem našpižan jenu v vsimu dobri mu potrden.

Tvoja sveta kri nej bode tu dali-zbrisajne vsih mojih grehov.

Tvoja sveta smrt bodi moja večna čast.

V tebi, moj dobrotlivi Jesus, bodi vse moje vesele, trošt, zdravje jenu sladkust moje duše jenu srca.

Molitu

Z narveči ponižnostjo, z živo vero počastim tebe, ô pravi živi Buh jenu človik pod štautjo [podobo] tega žegnaniga kruha, [in] te prošim, dej meni tu gnado, de bodem v tebe vselej trdnu vervov, stanovitnu upov jenu goreče lubu.

O lubeznivi pelikan, očisti mene s tvojo sveto rešno krvjo, kir ena sama kapelca taiste cel svet lohka očisti.

O Jesus, dej, kar jest močnu želim, de se bodem s teboj na vekomej veselil.« (str. 2–3)

Po obhajilu so bile te prošnje h Kristusu kot pelikanu pravzaprav priprava bolnika na (morda dolgo) trpljenje, ko se je agonija postopoma bližala in ga zajela z novimi preizkušnjami. V rokopisu sledijo lepo oblikovani molitveni vzkliki, ki temeljijo na psalmih, in obuditev vere ter upanja. Takšnih v drugih virih ne srečamo.

Ko je bolezen napredovala in se je bližala agonija, je nastopil eden ključnih trenutkov, ko je pater skušal trpečemu pomagati s tem, naj svojo voljo zedini z Božjo voljo: naj se Bogu povsem preda in mu izroči svojo smrt kot žrtev za lastne grehe. Temu je namenjen daljši razdelek *Conformitas cu(m) Voluntate D(ei) –*

¹²⁷ Vsi nadaljnji navedki iz rokopisa so iz istega vira (prim. op. 1); paginacija po izvirniku. Navedke podajamo v kritičnem prepisu kot bralnem pripomočku, ki se ravna po načelih edicij *Dela starejšega slovenskega slovstva*.

Združitev z Božjo voljo. Preberimo nekaj vrstic, tudi te so globoko zaznamovane z mislijo na trpečega Jezusa:

»O Oča nebeški, aku je mogoče, nej grede ta kelih od mene, ali ne moja vola, temeč tvoja vola nej se zgodi. [...]

O Gospod, žalost jenu stiskajne so mene obdali, ali tvoja sveta vola je moja moč jenu kraft.

Koker je Bogu dopadlu, toku se je zgodilu, nej bode počesenu njegovo sveto Ime.

Jest sim vse dobru od Boga zadobu, zakaj bi pa gori ne vzel ta križ, tu bo-lezen, te težave. [...]

Tvoja sveta vola nej se zgodi, o Oča nebeški, koker na nebu, toku na zemli. [...]

Očeš, moj Buh, de jest dale trpim ali hitreši vmrjem, sturi, kar očeš. Kir pa ti sam očeš, toku mojo volo celu [povsem] sklenem, rekoč:

Jest očem umreti, kir ti si eni Gospod mojga živlejna, ti si meni dal dušo jenu truplu, tebi nazaj ofram jenu šenkam, sturi z menoj, koker očeš, keder očeš, na kaj za ena vižo očeš.

Jest očem rad umreti, kir ti si ta gvišni cilj jenu konc mojga živlejna.

Jest očem rad umreti, de bi mogu skozi moje težave jenu bretkusti te smrt tvoje pravici za moje neštettlive grehe zadosti striti, zavola katerih sim tol-kukrat tu smrt zašlužu. [...]

Jest rad očem umreti iz lubezni proti tebi, kir ti tudi iz lubezni proti meni si atu na križu umreti.« (str. 11–14)

Bolniku so se bližale smrtne stiske in pater Viktorin je morda znova preletel vrstice – če jih ni znal že na pamet – kjer je imel na prvem listu rokopisa dva seznama *Signa mortis*, *Signa moribundi* – *Znaki (bližnje) smrti, znaki umiranja*, ki jih je poznal iz številnih obiskov pri umirajočih: *Si facies est nimis incensa ... nas(us) acut(us), oculi vitrei cavi* – *ko je obličje manj vročično, ko nos postane bolj koničast, oči steklene in vdrte, mrzle roke in noge ...* Pater je ob teh podrobno opaženih znamenjih umirajočemu opogumljajoče bral odlomke *Desideriu(m) ad Coelum* – *Hrepenenje po nebesih*, po rešitvi iz stiske ... in jih morda povezal s spodbudo *Oblatio Pafsionis Xti* – naj umirajoči v svoji stiski Bogu *daruje Kristu-sovo trpljenje* za rešitev v svojem trpljenju in svoji smrti:

»Skozi tvoje brehke bolečine pomanšej moje bolečine, skozi tvojo breh-kust te smrti pomanšej mojo brehkust te smrti.

Skozi tvojo smrtno vojsko dej moč v moje težki vojski,
skozi tvojo brehko smrt dej meni eno srečno smrt.

Postavi tvoj svet križ jenu smrt vmed tvojo sadbo jenu mojo dušo.

Ô Jesus, objemi me, ohrani me, ne pusti mene se od tebe odločiti, v tvoje svete roke jenu rane jest perporočim mojo dušo.

Oblatio Pasionis (Christi) – Darovanje Kristusovega trpljenja

O Jesus, jest tebi gori ofram tvoje grenke solze, tvoj krvavi smrtni put, vse tvoje martre jenu bolečine za moje grehe jenu štrafinge, katere sim zašlužu.

Jest tebi gorj ofram te bolečine tvoje trnove krone za vse grehe, katere sim z mislami, želami sturu.

Jest tebi gori ofram vse bolečine tvojeh z žebli ranenih svetih rok za taiste grehe, katere sim z moimi rokami dapernesu. [...]

Jest se zapustim, o Jesus, na tvoje brehku trplejne jenu smrt, na neizgruntano vrednost tih svetih ran jenu svete rešne krvi, de bodeš vse moje grehe odpustu.« (str. 18–20)

Postopoma sta umirajoči in pater Viktorin v nekem trenutku prišla do neizogibnega, daljšega odlomka: *Hic Monstrat(ur) Crux in manu tenens – Tu bolniku pokažemo križ in ga držimo v roki*. Ta odlomek spet na nov način zgosti in razpre duhovnost Križanega, skupno manjšim bratom, ki jo predstavlja in ponavzročuje razpelo v patrovi roki: tolažbo, uteho, umiritev pred smrtno stisko spričo bližnjega razpada ustvarjenega bitja. Ena od prošenj se posebej sklicuje na trenutek Jezusove smrti na križu – na bolečino, o kateri stari asketični pisatelji pravijo, da je predrla Jezusovo bitje ob ločitvi njegove duše od telesa. Ta ločitev velja v pasijonski tradiciji za bolj nenaravno in protinaravno kakor pri človeku, ker v Jezusu ni bilo nobene kali izvirnega greha in zato sploh nobene možnosti za »naravno« smrt, kakor pri človeku. Zato je Jezusu ločitev duše od telesa povzročila, pravijo srednjeveški pisci, čezmerno in nadčloveško agonijo. Analogno je o Jezusovem trpljenju premišljeval na veliki petek Janez Ludvik Schönleben.¹²⁸ Potrditev za to vidijo v dejstvu, da evangelij ne poroča, da bi Jezus v vsem svojem trpljenju kdaj potožil ali stokal; le v skrajnem trenutku smrti evangelisti poročajo, da je Jezus »zaklical z močnim glasom – in izdihnil« (Mt 27,50; Mr 15,37; Lk 23,46). Zato so bili trdno prepričani, da so bili zadnji trenutki Jezusove agonije zanj hujše trpljenje kakor vse, kar je do tedaj prestal. Ti posebno sveti trenutki so bili v slovenski baročni kulturi predmet posebne pietete, duhovne skrušenosti in pobožnega spomina; iz navdiha teh Jezusovih trenutkov je leta 1660 nastala Bratovščina umirajočega Kristusa, morda najbolj priljubljena baročna kongregacija v slovenskih deželah – *Confraternitas Domini nostri Jesu Christi in cruce agonizantis*.¹²⁹

¹²⁸ Deželak Trojar, Schönlebenovo premišljevanje na Veliki petek, str. 33–48.

¹²⁹ Njeno osnovno besedilo je prej omenjena knjižica *Pomuzh shivim, umirejeshim* (1735 in več izdaj).

Takšno razumevanje je bilo splošna last baročne duhovnosti in pater Viktorin je opogumljal umirajočega, naj k tej Jezusovi čezmerni agoniji usmeri svoje prošnje in zadnji up:

»O dobrotliv Jesus, skozi taisto brehkust, katero je jemela tvoja duša, kader se je od tvojga trupla ločila, usmili se čez mojo ubogo dušo, kader se bode od mojga života ločila, peli jo v tu večno živlejne.

O Troštar moja srca, jest tebe prosim skozi tvoje svete petere rane, pridi na pomoč tvojmu nevrednemu služabniku, kateriga si ti s tvojo sveto rešno krvjo odrešu. [...]

O skrbni dobrotlivi Pastir, vzemi mene na tvoje rame, jenu prenesi mene v ta nebeški paradiž.« (str. 21–23)

Morda je trajalo dneve in dneve, ko se je pater večkrat vračal k bolniku, morda pa le kratke ure ali celo minute. Zmolila sta daljše, mestoma zelo poetične sklope molitev k Materi božji – v ta del so spretno vkomponirani deli znamenitih marijanskih antifon Pod tvoje varstvo pribežimo, Pozdravljena Kraljica Mati usmiljenja, O Gospa moja (str. 27–28) – in prošnje *Invocatio sanctorum*, klicanje svetnikov in božjih angelov, zlasti svetega Mihaela, naj dušo umirajočega, ko se bo ločevala od telesa, utrdijo v veri, da se ne bo vdala skušnjavam dvoma, žalosti ali obupa nad lastnimi grehi. Ti daljši odlomki so posebej slovesni in globoki, ker v njih pater ob umirajočem kliče na pomoč bolnikovi veri vero Cerkev vseh časov, od Marije, sv. Jožefa in sv. Ane prek apostolov, zgodnjih mučencev in patriarhov, da bi bolnik v trenutkih smrti, za katere so stari pisci bili prepričani, da prinašajo najhujše skušnjave proti veri in proti zaupanju v božjo milost, ne klonil:

O sveta Barbara, sveti Dismas, pridite meni na pomoč, sprosile od Kristusa tu gnado, de bodem šlišov te vesele besede: Danes bodeš z menoj v paradižu.

O vi vsi sveti patriarhi jenu preroki, zadobite vi meni enu stanovitnu upajne na tu neizgruntano milost božjo.

O vi vsi sveti apostelni, sprosile od Boga, de bodem mogu v pravi veri umreti.

O vi sveti marterniki, sprosile tu gnado, de da smrti stanoviten v temu dobri mu [ostanem]. (str. 32–33)

Agonija je napredovala, brez zdravil in pomirjeval, moči telesa so izgubljale in jenjale, umirajočemu so dali v roke svečo, poslednjo luč, pater Viktorin je znake poznal: *Oculi calliginosi, lacrimantes, ... Album eoru(m) rubescens v(el) lividum nigris* – oči postanejo motne, solzijo se ... belina oči postane rdečkasta ali modrikasto črna, bolnik postane nestrpen do luči, toda ko luč zastrejo, ne vidi ničesar ... Še enkrat sta se z močmi, kolikor jih je umirajoči imel, obrnila k Jezusu:

Petitio ad Jesum Crucifixu(m) – Prošnja križanemu Jezusu

O Jesus, tvoja žalost jenu težave na Oliuski gori, potrošajte mojo dušo.

Tvoja trda keha [t.j. Pilatova ječa], reši mojo dušo iz te kehe mojga trupla. [...]

O Jesus, čez tebe strjena krivična sodba bodi meni ena srečna sodba na dan te sodbe.

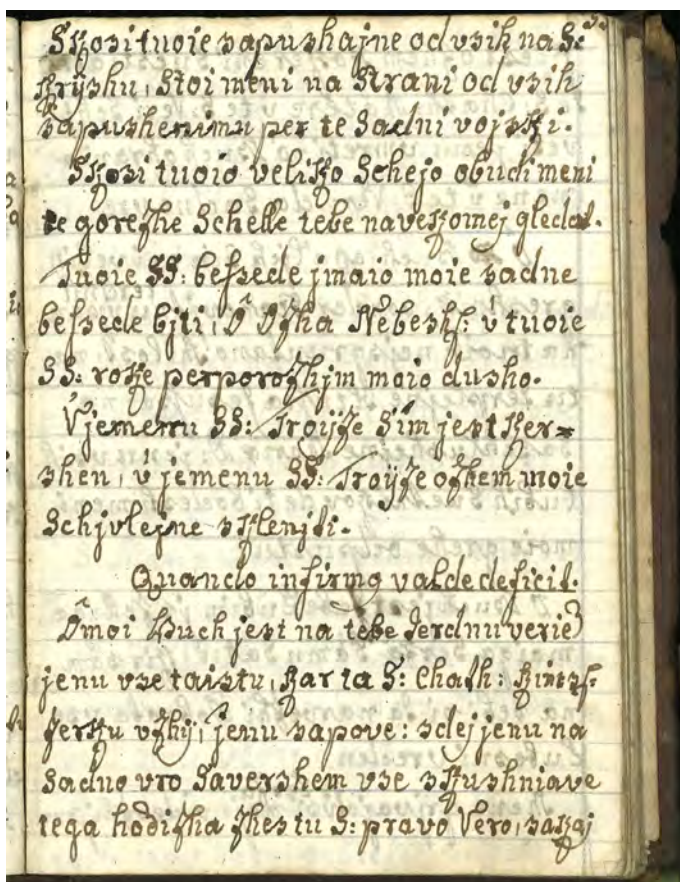
O Jesus, s tvoja trnova krona ocirej [okrasi] mojo dušo s tu krono te večne časti.

O Jesus, tvoj sveti križ bodi meni ena lojtra v nebesa. [...]

O Jesus, tvoja narebrehkeši smrt bodi meni tu večnu živlejne.

O Jesus, tvoja prošna za tvoje šivražnike bodi tudi prošna za mene, ubogiga grešnika per Očeti nebeškemu. [...]

Skozi tvoje zapušajne od vsih na svetim križu stoj meni na strani od vsih zapušenimu per te zadni vojski.

Stran 35 rokopisa z odlomkom: *Quando infirmus valde deficit* – Ko bolniku zelo jenjajo moči. Vir: Arhiv Republike Slovenije

Skozi tvojo veliko žejo obudi meni te goreče žele tebe na vekomej gledat. [...]
V jemeni Svete Trojice sim jest kršen, v jemeni Svete Trojice očem moje živlejne skleniti.

Quando infirm(us) valde deficit – Ko bolniku zelo jenjajo moči

O moj Buh, jest na tebe trdnu verjem, jenu vse taistu, kar ta sveta Katoliška rimska cerku uči jenu zapove: zdej jenu na zadno uro zavržem vse skušnjave tega hodiča čez tu sveto pravo vero, zakaj jest očem koker eni zvesti atrok te svete katolške Matere v te sveti veri živeti jenu umreti: o Buh, ohrani mene v te sveti veri da zadne ure. [...]

O Oča nebeški, kateri si mene stvaru, usmili se čez mene.

O Christe Jesu, kateri si mene odrešu, usmili se čez mene.

O Sveti Duh, kateri si mene posvetu, usmili se čez mene.

O Sveta Trojica, Buh Oča, Sin jenu Sveti Duh, na tebe verjem, na tebe upam, tebe lubim jenu želim čez vse.

O Oča nebeški, v tvoje milostve roke perporočim mojo dušo.

O Jesus, Sin Davidov, v tvoje svete rane perporozhjm mojo ubogo dušo.

O Sveti Duh, v tvojo lubezen Božjo perporočim mojo pregrešno dušo, očisti taisto s tvojo posvečeno gnado.

Antequam Infirm(us) agonizare incipit – Ko se začenjajo smrtne težave

Jest tebi, o Oča nebeški, sam sebe perporočim koker tvojo lestno *creatura*, katero si za sebe stvaril.

Jest se tebi perporočim, o nebeški Pastir, Sin Božje, koker eno ovčico, katero si s tvojo brehko martro jenu smrtjo toku dragu kupu.

Jest se tebi perporočim, o Sveti Duh, koker enu nevrednu prebivalše tvoje, kateru si ti per svetimu krstu skozi tvojo sveto gnado posvetu. [...]

Vltima Suspiria jam agonizant(is) – Poslednji zdihljaji umirajočega

O Jesus, kir ti ne želiš tu smrt tega grešnika, temeč tu večnu živlejne, odpusti meni moje grehe.

O Jesus, skozi taisto lubezen te prosim, s katero si na križu tvojem šivražnikam odpustu, odpusti meni moje zašlužene štrafinge.

O Jesus, tu vesele tih izvolenih, pokaži tvoje sveto obličje, pusti mene taištu uživat na vekomej. [...]

V jemeni Boga Očeta, Sinu jenu Svetiga Duha jest sklenem moje živlejne.
(str. 34–45)

To so besede kapucina Viktorina Kranjskega, besede, ki jih je slišala smrtna postelja, besede ob sveči v umirajoči roki ...

Njegov rokopis je umetniško duhovno zrcalo, v katerem lahko gledamo, kako duhovnost trpečega Kristusa prežema patrovo skrb za trpeče v skrajni stiski in jih vodi, naj se v ključnem trenutku življenja scela usmerijo k njemu.

S to rokopisno knjigo je pater Viktorin hodil po slovenskih mestih. Z njo je v dolgih letih obiskal mrtvaške postelje premožnih in revnih, njeni listi so videli naše umirajoče prednike, spremljali so premnog smrtni boj, na robovih listov rokopisa se zdi, da še zdaj šelestijo njihovi zdihljaji, klici v agoniji, sopenje, krči in ugašanje, slovesni odhod življenja ... V duhu umirajočega so rasla in se stopnjevala vprašanja, ki jih je morda tedaj prvikrat zares zagledal: obšla ga je groza spričo neznanske velikosti, ki so jo dobila ta vprašanja: ali me je Bog zavrgel? Kaj, če mi ne bo odpustil? Ali Bog sploh je, če trpim in umiram? Kje je zdaj Bog? Ta vprašanja so bolniku prekrila nebo. Pater je vedel, kaj se v njem godi, ko je podrobno opazal stisko: *Stridor denti(um) cum delirio – šklepetanje zob v deliriju. Lingua frigida in febril(us), tremula, viridis nigra, livida bley farbig, valde sicca, spīsa cum fīsuris, dura aspera – jezik je mrzel in trepetal v vročici, zeleno črn, modrikast, zelo suh, otekel z razjedami, postaja negiben in trd ...* Če je pater zapisal, da ima umirajoči mrzle roke, je to zapisal zato, ker je v svojih rokah držal roko umirajočega in v njej razpelo ali svečo in mu govoril besede o Jezusovem križu, o Jezusovih ranah, o večni milosti. In če je zapisal podrobnosti o bolnikovem obrazu in celo o jeziku, je s tem povedano, da se je sklanjal tik k obličju umirajočega, da je slišal njegove še komaj slišne poslednje besede, bolj vzdihne, bolj dih kakor vzdih ...

To je resnično živeti pasijon, ko je pred obličjem smrti umirajoči svojo agonijo pridružil agoniji Jezusa na križu.

S tega gledišča je rokopis patra Viktorina, na pogled skromen in »ubog«, dejansko vzvišen po službi in namenu: s tem rokopisom v roki je pater prebedel neštete ure, ko je umirajočim prižigal žarek nebeške luči, jih varoval obupa nad samim sabo, nad svojimi grehi, nad dvomi in zadnjimi skušnjavami ... Ta rokopis je priča duhovnemu boju, v katerem je nastala neka velika duhovna »stavba«: tu smo priča enemu prvih spoprijemov, v katerem skuša slovenski jezik izraziti spopad z vsemi močmi ugašajočega telesa in duha, spopad za duhovno ohranitev upanja in vere ... Ta primordialni vzgon, zalet, če ne prvikrat na tak način vsaj zelo zgodaj zabeležen v zgodovini slovenske jezikovne izraznosti, besedja in ritmičnih frazemov, priklicuje sodobnemu bralcu pred oči duha resnično duhovno dramo, bitko za ohranitev vere v večno božje življenje. Priklicuje neko prvenstveno, nekoč zdavnaj osvojeno zmago, ki se je vpisala v tkivo našega ljudskega bitja, še več, ki je to bitje v nemajhni meri vzpostavila, kajti po tej bitki in v njej

je v slovensko ljudsko izkustvo, to je, v slovensko zavest, prihajala uresničitev božjega kraljestva v slovenski zgodovini, pa čeravno na tako poražen, izgubljen, nič in navidezno nikakršen način, kakor je smrt kristjana. Toda smrt pravičnih je dragocena v njegovih očeh – kajti bili so grešniki, polni grehov, toda ob molitvah in prošnjah z neznatnim patrom, predvsem pa po spovedi in obhajilu so postali pravični, kajti opravičeni so bili pred Gospodom z njegovo milostjo samo; in zato je bila njihova smrt po vsej agoniji – sveta.

Kakor nemara nikoder drugod se duhovnost trpečega Odrešenika manjših bratov strne, združi in razkrije v tej posebni knjigi – ki patru niti ni pripadala kot lastnina, marveč je vanjo samo zapisal, da mu je dana v začasno uporabo, *ad usum patri Victorini Crainburgensis*, saj jo je napisal tudi za nas: za čas, za smrt, za večnost.

Viri

- Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana, SI AS 1073, Zbirka rokopisov, 28r, *Libell(us) Conscript(us) Infirmoru(m) Ad Vsum Patris Victorini Crainburg(ensi) Capucini 1773*.
- Nadškofijski arhiv, Ljubljana (NŠAL), *Krstna matična knjiga župnije Kranj, 1703–1722*.
- Kastelec, Matija: *Bratovske buqvice s. roshenkranza: v' kúp sloshena visha, tá psalter, ali roshenkranz s' temi petnaistimi skriunostmi moliti*. [Vsebuje tudi:] *Modus juvandi agonizantes*. Ljubljana, 1682.
- *Nekrologij slovenskih kapucinov*. Ljubljana: Slovenska kapucinska provinca, 2017.
- *Pomuzh shivim, umirejzhim, inu mertvim ali Bukvize Bratovshine britkiga smertniga terplenja Christusoviga na S. Krishu*. Ljubljana, 1735. (Dlib)
- *Vade mecum piorum sacerdotum seu Varia pietatis exercitia precum mane et vesperi [...] item quorundam sacrorum rituum, ceraemoniarum, et benedictionum oblata dominis sodalibus almae ac venerabilis sodalitatís B. V. Mariae in coelos assumtae*. Ljubljana, 1771. (Dlib)

Literatura

- Benedik, Metod; Kralj, Angel (ur.): *Kapucini na Slovenskem v zgodovinskih virih: nekdanja Štajerska kapucinska provinca*. *Acta ecclesiastica Sloveniae*, 16, 1994.
- Deželak Trojar, Monika: Schönlebnovo premišljevanje na Veliki petek: Čezmernost bolečine (1673). *Pasijonski doneski*, 15, 2000, str. 33–48.
- Deželak Trojar, Monika; Ogrin, Matija: Basar Jernej. Novi slovenski biografski leksikon. *Slovenska biografija*, SAZU, ZRC SAZU, 2017 (spletni vir).
- Oče Romuald: *Škofjeloški pasijon*. *Znanstvenokritična izdaja* (ur. M. Ogrin). Celje, Ljubljana: Celjska Mohorjeva družba, ZRC SAZU, 2009.
- Ogrin, Matija: Bratovščinske iskre. Duhovna besedila baročnih bratovščin na Slovenskem. *Acta historiae artis Slovenica*, 21/2, 2016, str. 55–88.
- Pokorn, Frančišek: *Šematizem duhovnikov in duhovnij v ljubljanski nadškofiji l. 1788*. Ljubljana: Knezo-škofijski ordinarijat ljubljanski, 1908.
- Svetina, Anton: Prebivalci Kranja v letu 1754. *Zgodovinski časopis*, 37/4, 1983, str. 273–284.
- Volčjak, Jure (ur.): *Ordinacijska protokola Ljubljanske (nad)škofije 1711–1824. 1. del: 1711–1756*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2013.
- Žontar, Josip: *Zgodovina mesta Kranj*. Ljubljana: Muzejsko društvo za Slovenijo, 1939.